

MANAGEMENT NÁVŠTĚVNOSTI CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍ

KLÍČOVÁ SLOVA:

Chráněná území, chování návštěvníků, regulace počtu návštěvníků, udržitelný cestovní ruch

POPIS OPATŘENÍ:

Návštěvnícký management je nástrojem regulace návštěvníckých toků v chráněných a rekreačních oblastech. Obvykle je zpracován jako strategický dokument plán managementu návštěvnosti, který se snaží zajistit, aby zájem návštěvníků nenarušoval hlavní zájmy chráněných území a národních parků. Součástí plánů managementu návštěvnosti bývají i opatření zaměřená na dopravu a mobilitu návštěvníků.

Cíle návštěvníckého managementu

Cílem managementu návštěvnosti (angl. visitor management) v chráněných územích je zajistit spokojenost návštěvníků s různými zážitky, přitom ale dbát na zachování kvalit daného prostředí. Návštěvnícký management se snaží eliminovat nebo minimalizovat environmentální, sociální, kulturní a ekonomické dopady, které jsou s aktivitami návštěvníků spojené. V podstatě usiluje o minimalizaci negativních dopadů turistického ruchu (poškození přírodního a kulturního prostředí, přelidnění, ekonomické ztráty atd.) a maximalizaci pozitivních vlivů (např. vytváření pracovních míst, ochrana a interpretace kulturního dědictví, ochrana přírody, obnova krajiny a další).

Cíle managementu návštěvníků jsou orientované na výsledky, časově vázané, cílené, měřitelné a dosažitelné. Zahrnují buď udržení nebo obnovení požadovaného stavu.

Management návštěvníků obvykle rozlišuje tři hlavní přístupy:

→ Ovlivňování chování návštěvníků a rozhodovacích procesů bez přílišného omezení volnočasového zážitku návštěvníků. Změny v chování návštěvníků lze dosáhnout **především prostřednictvím informačních a komunikačních opatření pro návštěvníky** (informace o parku, jeho zdrojích a hodnotách, možnostech rekreace a další nabídce přizpůsobené tak, aby se mohli sami rozhodovat).

→ **Kontrola, omezování nebo regulace chování návštěvníků.** Řízení počtu návštěvníků vyžaduje určení limitní hodnoty pro počet návštěvníků a délku jejich pobytu v dané oblasti. Pro stanovení regulačních a kontrolních opatření je předem zjištěna skutečná návštěvnost, prostorové a časové rozložení návštěvníků v areálu, motivy a podněty návštěvníků.

→ **Přizpůsobení přírodních hodnot chráněného území návštěvníkovi** prostřednictvím strážců či rangerů a územních, ochranných a technických opatření, jako jsou dláždění cest, obnova poškozených oblastí nebo nabídka alternativ.

Nejdůležitějšími metodami regulace návštěvnosti jsou téměř vždy návrhy alternativních nabídek, jejich rozsah a podoba, sledování návštěvnosti, správa návštěvnosti formou omezení počtu osob v určité lokalitě nebo přesměrování návštěvníků na méně frekventovanou lokalitu. Další možností jsou zveřejňování informací o aktuálním stavu návštěvnosti (příp. i místních službách – např. počet volných míst na záchytných parkovištích apod.), takže turisté si mohou plánovat svůj pobyt s ohledem na návštěvu míst, která nejsou zatížena, nebo kde si mohou služby rezervovat.

Konkrétní metody návštěvníckého managementu se volí na základě různých kritérií, jako jsou cíle parku, předmět ochrany, závažnost/rozsah problémů managementu (např. počet návštěvníků), hodnota krajiny, náklady na rozvoj a dosažené efekty opatření. Obvykle se uplatňuje integrovaný přístup řízení založený na výběru a použití několika metod najednou.

Mezi hlavní nástroje návštěvníckého managementu patří (dle Zelenka a kol., 2013):

- přístupový management, tedy vyznačení příjezdu, vymezení a správa parkování individuální automobilové dopravy, zabezpečení přístupu od veřejné dopravy, značení a udržování turistických, cykloturistických a běžkařských tras, stezek a hipostezek,
- cenová politika (zejména výše vstupného do celého území nebo jeho částí, parkovací tarify apod.),
- zonace chráněného území ve vztahu k cestovnímu ruchu (vymezování a vyznačování různě environmentálně citlivých zón ve vztahu k současnému i plánovanému rozvoji cestovního ruchu (to v České republice rozšiřuje pojetí zonace ze zákona č. 114/1992 Sb.),
- budování (iniciování, resp. podporování) a koordinování turistických informačních, návštěvníckých a interpretačních center,
- tisk a distribuce informačních brožur a map,
- zpracovávání kodexů chování a etických kodexů návštěvníka a podnikatelských subjektů v ČR
- a pořádání výchovně vzdělávacích setkání a seminářů.

Zelenka a kol. (2013) ve své práci *Udržitelný cestovní ruch. Management cestovního ruchu v chráněných územích* shrnuje trendy udržitelnosti (i neudržitelnosti) cestovního ruchu a výsledky výzkumu managementu chráněných území. Autoři v publikaci krátce představují destinační management a základní modely managementu v CHÚ i charakteristiky participativního a návštěvníckého managementu. Jejich výzkum postihuje přístupy, záměry a principy návštěvníckého managementu, zabývá se segmentací návštěvníků i specifickými způsoby komunikace s jednotlivými specifickými skupinami. V publikaci autoři uvádějí základní charakteristiky modelů návštěvníckého

managementu, zabývají se i managementem dopadů, procesem řízení aktivit návštěvníků a spektrem rekreačních příležitostí. Další kapitoly se věnují optimalizaci turismu, ochraně zážitku návštěvníků, managementu konfliktů, ale i řízení toků návštěvníků a míst, kde se soustřeďují.

Implementace a revize

Monitoring návštěvníků zajišťuje pravidelnou kontrolu opatření a využití různých podpůrných programů, z nichž nejdůležitější jsou:

- Limity přijatelné změny (LAC)
- Model řízení optimalizace cestovního ruchu (TOMM)
- Správa dopadu návštěvníků (VIM)
- Plánování řízení aktivit návštěvníků (VAMP)

Management návštěvnosti a únosnost kapacity území

Atraktivita chráněné nebo rekreační oblasti pro návštěvníky závisí na kvalitě jejích přírodních a kulturních specifíků. Je třeba zachovat přírodě blízké oblasti a zároveň umožnit přístup turistům a těm, kteří hledají odpočinek. Bez managementu návštěvnosti ale může v chráněných a rekreačních oblastech docházet ke konfliktům mezi ochranou přírody a jejím využíváním.

Návštěvníkový management proto vychází z žádoucího stavu chráněné nebo rekreační oblasti a identifikuje kvalitativní znaky a ukazatele, které tento stav odrážejí. Na jejich základě pak musí být provedena analýza oblasti a typy poškození, které návštěvníci způsobují, aby se identifikoval rozdíl mezi aktuálním a cílovým stavem a aby se zjistilo, zda a kde je třeba uplatňovat opatření, která chování návštěvníků usměrní. Pro změny jsou poté nastaveny prahové hodnoty. Zde jsou užitečné rámcové programy, jako je koncept Limits of Acceptable Change (LAC).

Plánování managementu návštěvnosti

Management návštěvnosti vychází především z únosné kapacity území. Zpočátku termín označoval maximální velikost populace daného druhu, která se může na určitém území udržet, tedy soustřeďoval se hlavně na počty návštěvníků dané oblasti a výpočet dopadů jejich přítomnosti v území. V současnosti se termín nosná (nebo únosná) kapacita (carrying capacity) používá i při hodnocení vlivu lidské aktivity na životní prostředí a udržitelném rozvoji – například ve vztahu ke kapacitě chráněných území nebo k tématu udržitelného turismu. Udržitelná turistika je vnímána jako forma cestování, která sleduje tři hlavní zájmy: optimálně využívat zdroje životního prostředí a pomáhat chránit přírodní dědictví a biologickou rozmanitost, respektovat sociokulturní autenticitu navštěvovaných zemí a přispívat k porozumění a toleranci.

V současnosti je tedy únosná kapacita území definována spíše jako hranice přijatelné změny (Limits of Acceptable Change, LAC) pro danou oblast podle jejích ekologických, sociálních, kulturních a ekonomických rysů, nejde tedy o stanovení maximálního počtu návštěvníků, který se tam může v jednu chvíli pohybovat (Stankey a kol., 1985). Nezáleží totiž jen na počtu návštěvníků, ale i na mnoha dalších faktorech, jako jsou chování a způsob pohybu turistů, roční doba, srážky nebo sucho apod.

Jak již z názvu vyplývá, management návštěvnosti je přístupem, který se orientuje na návštěvníka. Snaží se o spokojenost různých typů návštěvníků s různým kulturním zázemím. Plán managementu návštěvnosti proto musí brát ohled na všechny rozdíly, zapojovat do procesu širokou veřejnost, zejména potřeby místních obyvatel a podnikatelů, respektovat odborníky a citlivě volit z nabídky opatření.

Dobrý model řízení zajišťuje:

- dostatečnou ochranu přírody;
- co největší spokojenost návštěvníků. Pokud jsou návštěvníci spokojeni, chtějí se do oblasti znovu vrátit, což zase může udržet ekonomický rozvoj v oblasti a přispět k prospěchu místních obyvatel;
- účinný vliv na chování návštěvníků a jejich bezpečnost;
- techniky a strategie managementu návštěvníků, jež mohou být efektivně aplikovány.

Hlavní cíle managementu návštěvnosti jsou:

- Zvýšit povědomí návštěvníků a zajistit respektování hodnot přírodních oblastí nebo regionálních zdrojů.
- Šířit osvětu o přírodních a historických hodnotách, ekologických interakcích a lidské činnosti.
- Umožnit lidem trávit čas v prostředí, kde mohou osobně zažít přírodní a kulturní hodnoty oblasti.
- Zajistit promyšlené využívání přírodních zdrojů, chránit kulturní a přírodní dědictví, minimalizovat negativní dopady turismu a zároveň zvýšit ty pozitivní.
- Pokud je potřeba, snížit sezónnost využívání území.
- Využívat zkušenosti místních lidí.
- Poskytnout návštěvníkům smysluplné zážitky a dát jim pocit, že jsou v jedinečném prostředí.
- Zvýšit vládní podporu pro otázky managementu a pro specializované politiky.

Zdroj: Düzgüneş a Demirel (2014)

Financování

Fungující návštěvnícký management je založen na solidním financování. Kromě národních a krajských dotačních programů je možné získávat finanční zdroje v samotné chráněné nebo rekreační oblasti. Za tímto účelem se vybírá vstupné a parkovné, dále tak slouží příspěvky na speciální akce, jako jsou komentované prohlídky a exkurze, rekreační služby, nabízené stravování a prodávané reklamní produkty. Mezi další možnosti patří přijímání darů, prodej nebo pronájem autorských práv k fotografiím a licencování duševního vlastnictví. Kromě toho je možné získávat veřejné a soukromé investory i sponzory.

K dobrému nastavení managementu návštěvnosti se zpracovávají plány managementu návštěvnosti, které jednak stanovují cíle managementu, jednak určují výběr strategií, metod a nástrojů a jednak jeho implementaci, monitoring a revize. Více viz např. zkušenosti Správy národních parků v USA v Yosemitekém NP: <https://www.nps.gov/yose/getinvolved/visitoraccessmanagement.htm>

PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Jeseníky

Inspirací pro zpracování tématu doprava při zpracování plánů péče nebo strategií managementu návštěvnosti v chráněných územích mohou být práce Marka Banaše, v nichž se s dalšími kolegy zabýval monitoringem návštěvnosti v chráněných územích v ČR v letech 2015 a 2016 (<http://marekbanas.com/soubory/soubor81.pdf>) nebo podrobněji na území Moravskoslezského a Olomouckého kraje, zejména v Jeseníkách a dalších oblastech.

Managementem turismu v nejvyšších polohách Hrubého Jeseníku a možnostem jeho regulace se věnuje zejména jeho práce Management turismu v nejvyšších polohách Východních Sudet – příkladová studie zpracování plánu péče národní přírodní rezervace Praděd (CHKO Jeseníky). Dostupné z: <http://www.marekbanas.com/soubory/soubor10.pdf>.

Management vyhlídkových letů ve Velkých kouřových horách, USA

V některých oblastech sáhla správa NP k regulaci leteckého provozu nad chráněným územím. Jako příklad můžeme uvést NP Velké kouřové hory (Great Smoky Mountains) v Appalačském pohoří Spojených států amerických. V roce 2022 byl v tomto národním parku přijat plán managementu, který povoluje dosavadní průměr, tedy až 946 vyhlídkových letů ročně na šesti definovaných trasách vedených přes park a až ½ míle (cca 800 m) za hranicí parku v nadmořské výšce nad 2 600 stop (cca 800 m).

Národní park Great Smoky Mountains patří mezi 24 parků v systému amerických národních parků spravovaných National Park Service (NPS), pro něž agentury vypracovávají plány řízení leteckého provozu nebo dobrovolné dohody. Každý plán je vypracován tak, aby umožňoval regulovat vyhlídkové lety způsobem, který je v souladu s posláním NPS, a aby přitom byla zajištěna bezpečnost letu. Plány managementu řízení letového provozu splňují požadavky zákona National Parks Air Tour Management Act na zmírnění nebo prevenci významných nepříznivých dopadů komerčních letů na chráněné území a povinnost NPS chránit přírodní a kulturní zdroje parku, divokou zvěř a zážitky návštěvníků.

Důležitou součástí procesu bylo zapojení kmenů amerických indiánů, kterým země patří anebo pro něž má tato oblast historický a kulturní význam.

Zdroj: <https://www.nps.gov/grsm/learn/news/great-smoky-mountains-national-park-air-tour-management-plan-completed.htm>

Více viz karta **13. DOPRAVNÍ KONCEPCE NP**

Management návštěvnosti v NP Triglav, Slovinsko

Již nějakou dobu se v Triglavském národním parku podnikají pokusy čelit vysokému objemu dopravy. Na svých webových stránkách proto NP Triglav zveřejňuje informace o udržitelné mobilitě a možnostech dopravy v regionu i návrhy různých tras udržitelnými druhy dopravy v rámci parku. V letních měsících od června do konce srpna jezdí do oblíbených cílových destinací zdarma hop-on – hop-off autobusy.

V Triglavském národním parku byla zatím kvůli bezpečnostním opatřením omezena pouze jedna silnice. Magartský průsmyk, nejvýše položenou alpskou silnicí ve Slovinsku, může projet maximálně 90 aut denně a přístup je řízen závorou. Do budoucna chce NP více nabízet udržitelné způsoby mobility a návštěvníkům poskytovat více informací i mimo web.

Více viz karta **34. NP TRIGLAV**

ZDROJE A DALŠÍ DOPORUČENÁ LITERATURA:

BANAŠ, M.; HOŠEK, J.; TREML, V. (2005). Management turismu v nejvyšších polohách Hrubého Jeseníku – možnosti a meze. Campanula, Sborník referátů z konference k 35. výročí CHKO Jeseníky (1969-2004). Správa ochrany přírody-Správa CHKO Jeseníky, s. 85-90. Dostupné z: <http://www.marekbanas.com/soubory/soubor4.pdf>.

DÜZGÜNEŞ, E.; DEMIREL, Ö. (2014). Approaches to Visitor Management in National Park Planning and a Proposal of a New Participant-Oriented Model. In: The Science and Education at The Beginning of the 21st Century in Turkey, Sofya: ST. KLIMENT OHRIDSKI UNIVERSITY PRESS SOFIA, 2014, str.148-162.

EAGLES, P. F. J.; MCCOOL, S. F.; HAYNES, CH. D. (2002). Sustainable tourism in protected areas : guidelines for planning and management. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

EAGLES, P. F., MCCOOL, S. F. (2002). Tourism in national parks and protected areas: planning and management. CABI Publishing, Wallingford.

HAIDER, W. (2004). Visitor management frameworks in North America. Vortrag am 2. FORREC-Management Committee meeting, Edinburgh, Scotland.

MMR (2007). Cestovní ruch a udržitelný rozvoj. [Pro MMR zpracoval kolektiv Konsorcia SPROR Plus pro MMR.] Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b973337b-cccc-42a3-9d19-2b23356dcff2/getfile15_1.pdf.

STANKEY, G. H.; COLE, D. N.; LUCAS, R.C.; PETERSEN, M. E.; FRISSELL, S. S. (1985). The Limits of Acceptable Change (LAC) system for wilderness planning. Gen. Tech. Report INT -176, USDA Forest Service Intermountain Forest and Range Experiment Station, Ogden, UT.

ZELENKA, J.; TĚŠITEL, J.; PÁSKOVÁ, M.; KUŠOVÁ, D. (2013). Udržitelný cestovní ruch. Management cestovního ruchu v chráněných územích. Gaudeamus.

Zajímavé weby: <https://www.visiman.ch/Besuchermanagement.6490.0.html>

SOUVISEJÍCÍ PRAXE V ATLASU:

13. DOPRAVNÍ KONCEPCE

1. VEŘEJNÁ DOPRAVA V CHÚ

10. REGULACE IAD A PARKOVÁNÍ

29. DEMARKETING